

زیست نامه شهید صدر

بسم الله الرحمن الرحيم

زیست نامه شهید محمد باقر صدر

سید محمد باقر صدر

اطلاعات فردی

تاریخ تولد:	۱۰ اسفند ۱۳۱۳ش
زادگاه:	کاظمین
تاریخ وفات:	۱۹ فروردین ۱۳۵۹ش
محل دفن:	ورودی شهر نجف
شهر وفات:	نجف

خویشاوندان   امام موسی صدر • سید محمد
سرشناس: صدر • بنت الهدی صدر

اطلاعات علمی

استادان: سید ابوالقاسم خویی • محمدرضا
                    آل یاسین • صدرا بادکوبه‌ای

شاگردان: سید محمدباقر حکیم • سید محمود
                    هاشمی شاهرودی • سید کاظم حسینی
                    حائری • سیدکمال حیدری

محل تحصیل: کاظمین و نجف

تألیفات: فدک فی التاریخ • غایه الفکر فی
                    علم الاصول • فلسفتنا • اقتصادنا •
                    البنک اللاروی فی الاسلام • دور الائمة
                    فی الحیاة الاسلامیة • و...

فعالیت های اجتماعی-سیاسی

سیاسی: همکاری در تأسیس حزب الدعوه •
                    همکاری با جماعه العلماء فی النجف
                    الاشرف •

صدور فتوای حرمت عضویت مسلمانان
در حزب بعث عراق • برپایی راهپیمایی

و تظاهرات در شهرهای عراق

سید محمد باقر صدر (صدر) زاده ۱۳۵۳/ق/۱۳۱۳ش و درگذشته ۱۴۰۰/ق/۱۳۵۹ش (مرجع تقلید و متفکر شیعه عراقی بود که علوم دینی را نزد آیت الله خویی و برخی از علمای نجف آموخت. او تحصیلاتش را پیش از ۲۰ سالگی به اتمام رساند و در حوزه علمیه نجفبه تدریس علوم دینی پرداخت. سید محمد صدر، سید محمدباقر حکیم، سید کاظم حسینی حائری و سید محمود هاشمی شاهرودی، از شاگردان اویند.

سید محمدباقر صدر در دانش‌هایی چون اصول، فقه، فلسفه سیاست و معرفت‌شناسی نظریه‌های جدیدی ارائه داده است. برخی از نظریه‌های مشهور وی عبارت است از: نظریه حق الطاعه، توالد ذاتی معرفت و منطقۀ الفراغ. او کتاب‌های فراوانی نیز نوشته است که فلسفتنا، اقتصادنا، دروس فی علم الاصول (مشهور به حلقات) و الاسس المنطقیه للاستقراء از مهم‌ترین آنها است.

مشارکت در تشکیل حزب الدعوة الاسلامیه، صدور فتوای حرمت عضویت مسلمانان در حزب بعث عراق و برپایی راهپیمایی و تظاهرات در شهرهای شیعه‌نشین جنوب عراق و بغداد بخشی از فعالیت‌های سیاسی وی بود. این اقدامات سبب شد که دولت عراق او و خواهرش آمنه صدر را دستگیر و به شهادت برساند.

ولادت و خانواده

سیدمحمدباقر صدر در ۱۰ اسفند ۱۳۱۳ش) برابر ۲۵ ذی‌القعدة ۱۳۵۳ق)، در شهر کاظمین به دنیا آمد پدرش سید حیدر صدر عاملی و مادرش دختر شیخ عبدالحسین آل یاسیناست پدر بزرگش سید اسماعیل صدر از مراجع تقلید شیعه در نیمه اول قرن چهارده قمری بود تبار او از فرزندان امام کاظم(ع) و از عالمان دینی بوده‌اند که در ایران، لبنان و عراق زندگی می‌کردند.^[۴]

برادر بزرگ و معلم باقر صدر، سید اسماعیل نیز از مجتهدان جوان نجف بود که سال ۱۳۸۸ق در ۴۸ سالگی درگذشت.^[۵] بنت الهدی صدر شاعر و نویسنده، خواهر شهید صدر بود که همراه او اعدام شد.^[۶] محمد باقر در سه سالگی پدرش را از دست داد^[۷] و زیر نظر مادر و برادرش سیداسماعیل صدر قرار گرفت.^[۸]

شهید صدر در پنج سالگی به همراه برادرش سید اسماعیل

تحصیلات

شهید صدر دوره ابتدایی را در مدت سه سال را به پایان رساند و به فراگیری دروس حوزوی دینی پرداخت.^۹ او کتاب المنطق محمد رضا مظفر و معالم الاصول را نزد برادرش سید اسماعیل فراگرفت. وی کتاب‌های دوره سطح حوزه را در مدتی کوتاه به پایان رساند. اساتید دوره سطح او محمد تقی جواهری، عباس شامی، سید باقر شخص، صدرا بادکوبی و سید محمد روحانی بودند. پس از آن در درس خارج فقه و اصول سید ابوالقاسم خویی و شیخ محمدرضا آل یاسین شرکت کرد.^{۱۰}

شهید صدر در صحن شریف کاظمین(ع)، در حال پختن نذری برای زائران

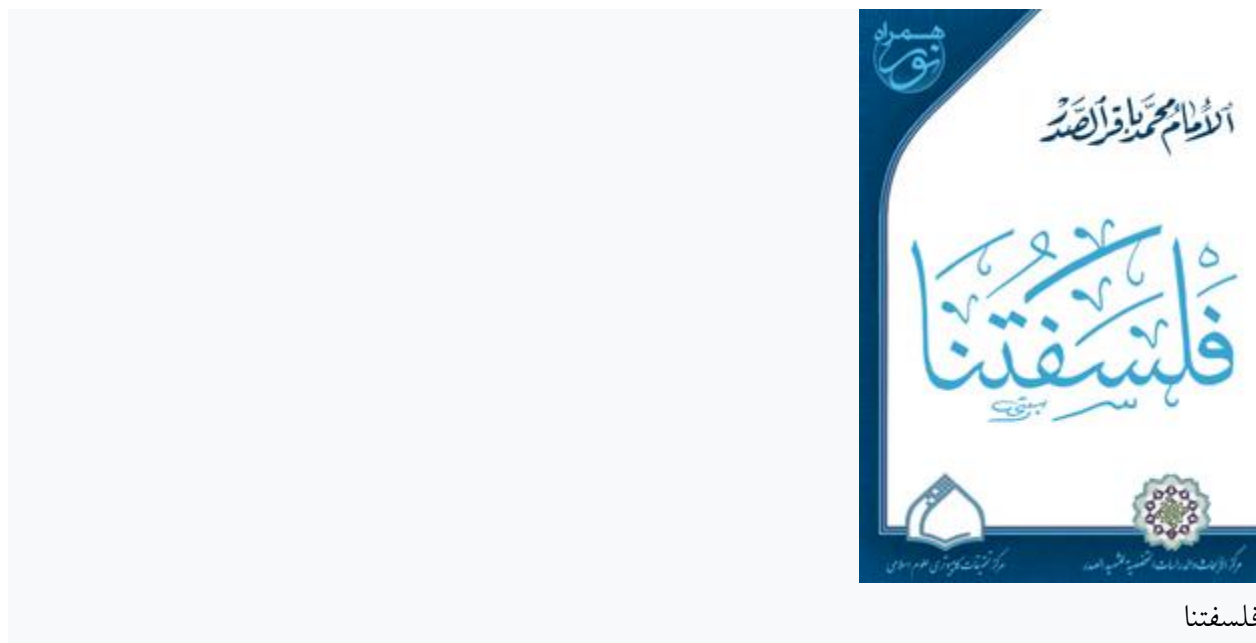
شاگردان

سید محمد باقر صدر از بیست سالگی با تدریس کتاب کفایه الاصول، تدریس را آغاز کرد. از ۲۵ سالگی درس خارج اصول و از ۲۸ سالگی درس خارج فقه تدریس کرد.^{۱۱} او در طول نزدیک به سی سال تدریس، شاگردان بسیاری تربیت کرد. برخی از آنها عبارتند از:

۱. سید محمدباقر حکیم
۲. سیدنورالدین ایشکوری
۳. سید محمود هاشمی شاهرودی
۴. سید کاظم حسینی حائری
۵. سید عبدالهادی حسینی شاهرودی
۶. سید عبدالغنی اردبیلی
۷. سید کمال حیدری
۸. سید محمد باقر مَهری
۹. سید حسین حسینی شاهرودی
۱۰. غلامرضا عرفانیان
۱۱. محمد باقر ایروانی
۱۲. محمدرضا نعمانی

۱۳. سید محمد غروی

۱۴. حسن عبد الساتر [۱۲]

فلسفتنا

تألیفات

سید محمد باقر صدر، در زمینه‌های مختلفِ فقه، اصول، منطق، فلسفه، اقتصاد، کلام، تفسیر، تاریخ و سیاست کتاب نوشته است. برخی از آثار او عبارت است از:

- فدک فی التاریخ
- غایه الفکر فی علم الاصول
- فلسفتنا
- اقتصادنا
- الاسس المنطقیه للاستقراء
- المعالم الجدیده للاصول
- بحوث فی شرح العروه الوثقی
- بحوث فی علم الاصول، تقریرات درس خارج او.

- دروس فی علم الاصول، معروف به (حلقات)
- الفتاوی الواضحه
- البنک اللاربوی فی الاسلام (بانک بدون ربا در اسلام)
- بحث حول المهدی (ع)
- بحث حول الولاية
- الاسلام یقود الحیاه) اسلام راهنمای زندگی)
- المدرسه القرآنیه، درس های تفسیر موضوعی قرآن
- دور الاثمه فی الحیاه الاسلامیه (نقش امامان در اسلام)
- نظام العبادات فی الاسلام (نظام عبادی از نظر اسلام)
- حاشیه بر رساله عملیه شیخ مرتضی آل یاسین
- حاشیه بر مهناج الصالحین آیت الله حکیم
- حاشیه بر مناسک حج آیت الله خوئی
- حاشیه بر بخش نماز جمعه از کتاب شرائع الاسلام^[۱۳]

مرجعیت

صدر به جهت سابقه علمی، پرداختن به مباحث روز و حمایت آیه الله خویی، خیلی زود مورد توجه خواص و مردم عادی قرار گرفت. فعالیت های سیاسی و به ویژه تشکیل حزب الدعوة الاسلامیه، سبب شد رجوع مردم به او بیش از پیش شود. گروه فراوانی از مردم عراق و لبنان از شهید صدر تقلید می کردند.^[۱۴]

شهید صدر در کنار امام خمینی

فعالیت های سیاسی و اجتماعی

تشکیل حزب الدعوة اسلامیه

نوشتار اصلی: حزب الدعوة الاسلامیه

در سال ۱۳۷۷ق، محمد باقر صدر همراه با برخی از علماء عراق، به منظور ساماندهی فعالیت‌های سیاسی مسلمانان عراق، حزب الدعوة الاسلامیه را تأسیس کرد. وی پنج سال بعد، بنا به مصالحی، از آن کنار کشید، اما به دیگر اعضای حزب توصیه کرد که به کار خود ادامه دهند.^{۱۵}

همکاری با جماعة العلماء

نوشتار اصلی: جماعة العلماء فی النجف الاشرف

سید محمد باقر صدر با جماعة العلماء فی النجف الاشرف که عالمانی همچون شیخ مرتضی آل یاسین، شیخ محمدرضا مظفر و سید مهدی حکیم در آن عضو بودند، نیز همکاری داشته است. وی به جهت جوان بودن، عضو جماعه العلماء نبود، اما با آنان همکاری جدی داشت و برخی از بیانیه‌های جماعة العلماء و مقاله‌های مجله «الاضواء» را او می‌نوشت.^{۱۶}

حمایت از انقلاب اسلامی ایران

سیدمحمدباقر صدر، از نهضت امام خمینی در ایران حمایت می‌کرد.^{۱۷} کتاب شش جلدی الاسلام یقود الحیاء را نیز به همین منظور نوشت.^{۱۸} در زمان اقامت امام خمینی در نجف هم با او ارتباط نزدیک داشت. شهید صدر جمله‌ای با این مضمون درباره امام خمینی گفته است که در امام خمینی ذوب شوید؛ چنانکه او در اسلام ذوب شده است.^{۱۹}

تحریم پیوستن به حزب بعث

شهید صدر در واکنش به الزامی کردن عضویت در حزب بعث از سوی دولت عراق، با صدور فتوایی، پیوستن به آن را تحریم کرد. با این فتوا افراد زیادی از پیوستن به این حزب پرهیز کردند.^{۲۰}

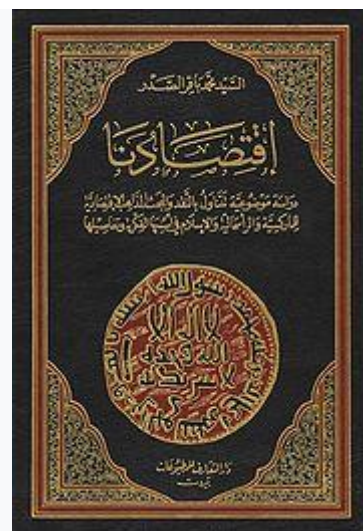
تندیس محمد باقر صدر در دانشگاه روابط بین الملل وزارت خارجه روسیه، مسکو

اندیشه‌ها

سیدمحمدباقر صدر، در دانش‌هایی چون اصول، فقه، فلسفه سیاست، و معرفت‌شناسی نظریه‌های جدیدی ارائه داده است. برخی از نظریه‌های مشهور وی عبارت است از:

نظریه حق الطاعه

شهید صدر نظریه حق الطاعه را در مقابل نظریه مشهور قبح عقاب بلا بیان مطرح کرده است. بر طبق نظریه حق الطاعه، در شبهات بدوی، یعنی در مواردی که احتمال وجود تکلیف هست، اما دلیلی برای آن وجود ندارد، عقل به براءت حکم نمی‌کند و احتیاط را لازم می‌داند. استدلال او این است که حق خداوند بر بندگانش محدود نیست و تنها مواردی را شامل نمی‌شود که ما به تکلیف یقین داریم؛ بلکه مواردی را نیز که احتمال وجود تکلیف می‌دهیم، دربرمی‌گیرد. بنابراین در این‌گونه موارد، حکم عقل، لزوم احتیاط است.^[۲۱] گفتنی است که شهید صدر نیز مانند دیگر اصولیان، براءت شرعی را در این موارد می‌پذیرد؛ یعنی معتقد است که هر چند عقل به براءت حکم نمی‌کند، آیات و روایات، احتیاط را لازم نمی‌دانند و به براءت حکم می‌دهند.^[۲۲]

اقتصادنا

ضرورت وجود حکومت اسلامی

در نگاه شهید صدر، وجود دولت ضرورتی اجتماعی و مبتنی بر فطرت انسان است.^[۲۳] او بر پایه این مبنا، وجود حکومت اسلامی را نیز امری ضروری می‌داند و می‌گوید: دولت اسلامی تنها یک ضرورت دینی نیست؛ بلکه افزون بر آن، ضرورت تمدن بشری است؛ زیرا تنها راه شکوفایی استعدادهای انسان است.^[۲۴]

اقتصاد اسلامی مکتب است، نه علم

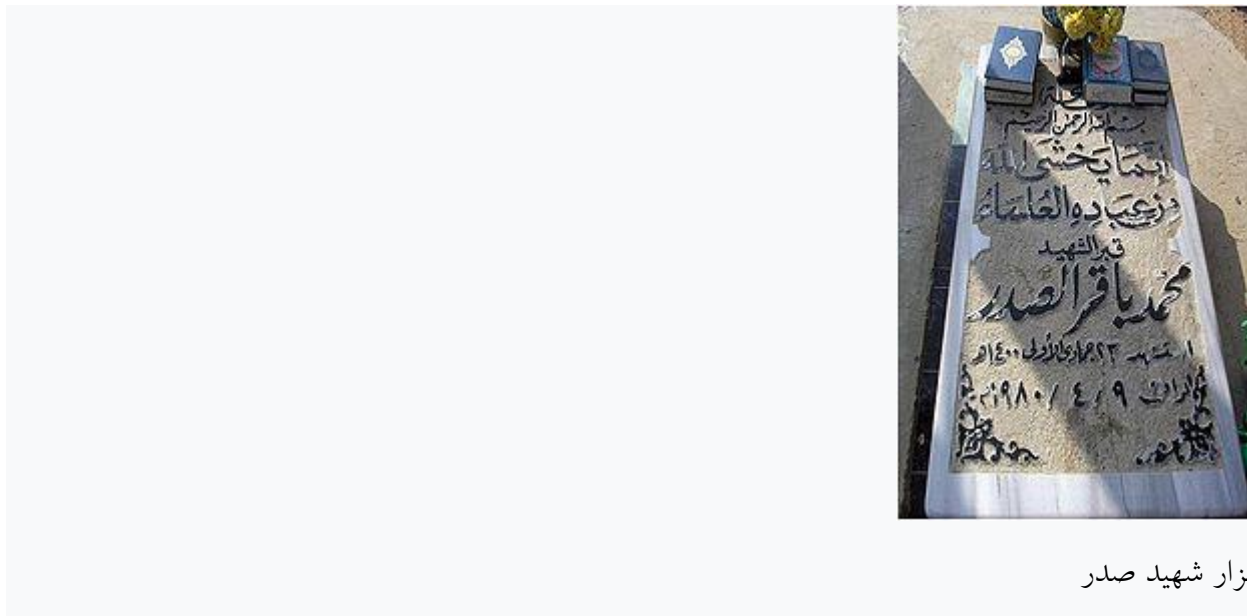
محمد باقر صدر معتقد است که آنچه اسلام ارائه می‌دهد، مکتب اقتصادی اسلام است، نه علم اقتصادی اسلامی؛ یعنی اقتصاد اسلامی ارائه‌دهنده روشی عادلانه برای تنظیم زندگی اقتصادی است و هیچ‌گاه در پی اکتشافات علمی در حوزه اقتصاد نیست؛ برای مثال، اسلام در حجاز به دنبال کشف عوامل ربا نبود؛ بلکه آن را ممنوع کرد و نظام جدیدی بر اساس مضاربه بنا نمود.^[۲۵] به باور او زمانی که اقتصاد اسلامی در تمام قلمروهای جامعه اسلامی پیاده شد، آنگاه عالم اقتصاد می‌تواند پدیده‌های اقتصادی را کشف کند و علم اقتصاد اسلامی را تبیین نماید.^[۲۶]

وجود منطقه الفراغ در مکتب اقتصاد اسلامی

نوشتار اصلی: منطقه الفراغ

در دیدگاه شهید صدر، در اسلام، منطقه الفراغ وجود دارد؛ یعنی در مواردی، حاکم اسلامی این اجازه را دارد که خود قانون وضع کند. او عقیده دارد که مکتب اقتصادی اسلام، مشتمل بر دو بخش است: یکم، بخشی که شارع، احکام آن را به صورت مشخص، وضع کرده است و قابل تغییر نیست. دوم، بخشی که وضع احکام آن بر عهده دولت اسلامی (ولی فقیه) گذاشته شده است. وی بخش دوم را منطقه الفراغ می‌نامد و می‌گوید: پیامبر(ص) نیز از آن استفاده کرده است.^[۲۷]

توالد ذاتی معرفت و حل مشکل استقراء

مزار شهید صدر

شهید صدر افزون بر دو راه عقل (به شیوه توالد موضوعی) و حس، روشی جدید را برای کسب معرفت معرفی کرده و آن را توالد یا زایش ذاتی معرفت نام نهاده است. وی معتقد است با طرح این نظریه جدید، مشکل تاریخی ظنی بودن استقراء را نیز حل کرده است. نظریه توالد ذاتی معرفت، عبارت است از زاییدن معرفتی از معرفت دیگر بدون اینکه میان آنها ملازمه وجود داشته باشد. بر طبق این نظریه، توالد موضوعی، یعنی زایش معرفت جدید از طریق ملازمه میان معرفت‌ها، تنها راه کسب معرفت عقلی نیست؛ بر خلاف منطق ارسطویی، عمده علوم و معارف، با روش ذاتی پدید آمده است.^[۲۸] شهید صدر این نظریه را در کتاب الاسس المنطقیه للاستقراء یا مبانی منطقی استقراء، مطرح کرده است.^[۲۹]

شهادت

در پنجم آوریل (۱۹۸۰م) ۱۹ جمادی الاول ۱۴۰۰ق ۱۶ فروردین ۱۳۵۹ش^[۳۰]، دولت عراق پس از نُه ماه محاصره خانگی، سید محمدباقر صدر را دستگیر کرد.^[۳۱] در ابتدا از سید صدر خواسته شد، این موارد را بپذیرد:

- از فتوای خود بر تحریم عضویت در حزب بعث برگردد و حکم به جواز آن دهد.
- از حزب الدعوه برائت جسته و فتوا به حرمت آن دهد.

- انقلاب اسلامی ایران را تأیید نکند.

سید صدر این‌ها را نپذیرفت و در نهایت حکومت از او خواست که یکی از دو شرط اول یا دوم را بپذیرد تا از حصر بیرون آمده و زندگی عادی را داشته باشد. ولی این شرط نیز پذیرفته نشد.^[۳۲]

سرانجام شهید صدر در هشتم آوریل (۲۳ جمادی‌الاول ۱۴۰۰ق/۱۹ فروردین ۱۳۵۹ش)، همراه خواهرش به شهادت رسید.^[۳۳] نزد شیعیان، سید محمدباقر صدر معروف به شهید خامس است.^[۳۴]

محل دفن

دولت عراق پیکر شهید صدر را به صورت مخفیانه در قبرستان وادی السلام دفن کرد. پس از انتفاضه شعبانیه در سال ۱۹۹۱م، به منظور نابودی قبور شیعیان، جاده‌های زیادی در این قبرستان ایجاد شد و قبر شهید صدر در اتوبان قرار گرفت. کسانی که از محل دفن، اطلاع داشتند، پیکر او را به محل دیگری در وادی‌السلام انتقال دادند؛ اما پس از مدتی، به علت آنکه دیگران از جای دفن، اطلاع یافته بودند، آن را به مکان دیگری منتقل کردند. سرانجام در رمضان ۱۴۲۷ق، جسد شهید صدر، به دروازه ورودی شهر نجف، انتقال یافت تا نهادهای علمی و اجتماعی در کنار آن ایجاد شود. این بار تمام قطعه زمین پیرامون قبر، بدون بازکردن آن، به محل جدید منتقل شد.^[۳۵]

منبع: ویکی شیعه